

*Ion GUMENĂ**

**BISERICA ORTODOXĂ DIN BASARABIA ȘI PARTICIPAREA
ACESTEIA LA JUBILEELE IMPERIALE ÎN PERIOADA 1911-1913**

THE ORTHODOX CHURCH IN BASSARABIA AND ITS PARTICIPATION IN
THE IMPERIAL JUBILEES IN THE PERIOD 1911-1913

Abstract: In our communication, we propose to reflect a less researched aspect – the one with reference to the involvement of the Orthodox Church in Bessarabia in that trend that engulfed the Russian Empire, that of jubilee mania, triggered at the beginning of the 20th century. Our attention was also drawn to the fact that the Church Institution, in fact, is involved in the organization of jubilees, which have a secular character, on the one hand, and on the other, the attempts of this institution to become, in fact, the main organizer of the events, even if these did not have a religious tone, obviously taking into account the fact that the Orthodox Church still represented the dominant religion and a first pillar in the triad of Orthodoxy, Autocracy, People through which the Russian Empire tried to represent itself. We will try to analyse a series of jubilees, on the indicated segment, and the role played by the Church, such as those related to 50 years since the abolition of Serbia, 100 years since the incorporation of Bessarabia into the Russian Empire, 100 years since the victory of the Russian armies over Napoleon's armies or the inauguration of the monument to Alexander I, shortly before the start of the First World War, obviously highlighting the 100-year anniversary of the incorporation of Bessarabia into the Russian Empire.

Keywords: Orthodox Church, Bessarabia, jubilee, Russian Empire

*

În articolul de față ne propunem să analizăm un aspect mai puțin cercetat – anume implicarea Bisericii Ortodoxe din Basarabia în acel curent ce a cuprins Imperiul Rus, cel al jubileomaniei, declanșat la începutul secolului XX. Atenția noastră a fost atrasă și de faptul că instituția Bisericii se implică în organizarea unor jubilee ce au un caracter laic, pe de o parte, iar pe de alta, ea încearcă să joace rolul primordial în acestea, devenind, de fapt, principalul organizator al manifestărilor, chiar dacă ele nu aveau nici pe departe o tentă religioasă, evident luând în

considerare faptul că totuși Biserica Ortodoxă reprezenta religia dominantă și un prim pilon în triada *Ortodoxie, Autocrație, Popor* prin care încerca să se reprezinte Imperiul Rus.

Nu vom aduce o noutate dacă vom afirma că Biserica Ortodoxă, odată cu anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, pe lângă funcția sa primordială și anume grija pentru viața moral-spirituală a enoriașilor săi, a exercitat și o funcție administrativ-politică.

Ca linii directoare din punctul nostru de vedere pentru Biserica Ortodoxă din Imperiul rus pot fi conturate cel puțin patru direcții de acțiune în acest sens: rusificarea, promovarea tradiției ortodoxe ruse în rândul enoriașilor autohtoni, promovarea cultului țarului și avansarea elementelor educației „patriotico-imperiale”. Tocmai cele din urmă două elemente la începutul secolului al XX-lea se vor amplifica semnificativ, lucru care ni se pare logic, deoarece cu cât mai mare este criza unui sistem politic, cu atât mai exacerbate devin instrumentele de forță pentru menținerea acestuia inclusiv a propagandei.

Tocmai în acest context al educației „patriotico-imperiale” și evident și a îndeplinirii misiunii propagandistice se încadrează și activitatea Bisericii Ortodoxe în acel curent al jubileomaniei imperiale.

Câteva momente esențiale au stat la baza acestei inițiative. În primul rând, este vorba de o continuare a exploatării Bisericii Ortodoxe în interesul statului care a început încă din perioada lui Gavriil Bănulescu – Bodoni.

Apoi manifestările se încadrează perfect în ceea ce cercetătorii pentru începutul secolului XX în istoria Rusiei au numit perioadă de „jubileomanie”. În perioada respectivă în Imperiul Rus au fost jubilate peste 160 de aniversări semnificative¹, printre care un loc aparte l-au ocupat sărbătorile legate de încorporarea în Imperiul Rus a diferitor teritorii naționale periferice precum ar fi Finlanda, Georgia sau Basarabia.

Ne vom referi inițial la anul 1911, când Biserica Ortodoxă a fost implicată în sărbătorirea a 50 de ani de la abolirea iobăgiei în Imperiul Rus.

Urmare a dispozițiilor Sfântului Sinod, conducerea eparhiei Chișinăului și Hotinului a demarat o serie de măsuri pentru celebrarea prin intermediul instituției bisericii a acestui „jubileu” începând cu serviciile religioase, în care se amintea obligatoriu de eveniment, cât și prin alte acțiuni.

Enoriașii basarabeni erau antrenați atât în acțiuni din interiorul teritoriului, cât și din afara sa. În acest sens, oficiosul bisericii – *Monitorul eparhial al*

*Agenția Națională a Arhivelor, Republica Moldova (ion.gumenii@arhiva.gov.md).

¹ Cf. Олег Гром, „Дебаты о «молдавском сепаратизме» в период между Первой русской революцией и столетним юбилеем присоединения Бессарабии к России (1907–1912 гг.),” *Славянский Альманах*, № 3-4 (2015).

Chișinăului în partea oficială a Nr.5 pentru anul 1911, solicita ca la 20 februarie anului în curs, preoții din toate bisericile să organizeze donații, care după cum se consemna în ultima perioadă au scăzut drastic, și care urmau a fi transferate pentru construcția soborului cu hramul Al. Nevskii din Moscova, construcția căruia a început în 1896, și care era ridicat în cinstea aniversării a 50-a a eliberării țăranilor din șerbie².

Protoiereul Cl. Fomenco, incluzându-se în dezbaterile privind importanța dezrobirii țăranilor, încerca să puncteze principalele efecte pozitive ale acestei măsuri. Nu vom analiza în întregime discursul său, limitându-ne la citarea a doar două pasaje. Autorul afirma următoarele: „Înaltul Manifest privind scoaterea șerbiei a eliberat 25 de milioane de oameni, supuși ruși. Ce dar mărinimos! În timpul său eliberarea de iobăgie au primit și cetățenii țărilor vecine cu noi din Europa: austrieci, nemți, francezi, italieni și alte popoare. Dar libertatea lor nu a fost deplină. Ei nu au primit alocări de teren. Ei au primit doar libertatea personală. Dar mult oare asigură libertatea personală, fără de pământ? Acest lucru este evident pentru fiecare! Al nostru Țar – Eliberator i-a împroprietărit pe oameni cu pământ, Și pentru aceasta Memorie veșnică pentru acest dar”. Și „La 11 august 1904, Stăpânul nostru Autocrat, Majestatea Sa Imperială Nicolai al II-lea, a binevoit să abroge toate restanțele de răscumpărare avute de țărani.

În felul acesta plugarii pământului rusesc au devenit *proprietari rurali cu drepturi depline*. Nu mai există robie în Sfânta Rusie!”³.

Deci, sărbătoarea care se pregătea este evident că nu avea nimic comun cu țăranii din Basarabia, cu un statut diferit de cel al celor din Imperiul Rus, și care nu au fost „miluiți” de împărat prin a se le ierta datoriile pentru plata pământului.

Următorul material din același periodic, care redă amintirile arhiepiscopului Athanasie, aflat la odihnă în Chișinău, despre anunțarea Manifestului din 19 februarie, citit chiar de el în Biserica Catedrală, confirmă faptul că populația locală a întâlnit fără de nici un entuziasm vestea, care nu o afecta practic cu nimic, afară de țigani. În schimb, reacția în restul imperiului, conform povestitorului, a fost diferită, dar care totuși a dus la anumite suferințe din partea acelorași țărani⁴.

Practic, chiar dacă editorii au vrut să sublinieze importanța evenimentului, efectul a fost invers, cel de al doilea material, de fapt anihilându-l pe cel dintâi.

Manifestarea aniversării „sărbătorii” a fost organizată totuși la nivel înalt. Din cronica oficială aflăm că la 18 februarie, în biserica catedrală a fost oficiată

² *Кишиневские Епархиальные Ведомости* (în continuare KEB), № 5 (1911): 59-60.

³ Птоиерей Кл. Фоменко, „Пятидесятилетний юбилей освобождения крестьян от крепостного права и дарования им земельных наделов,” *Кишиневские Епархиальные Ведомости* № 7 (1911): 229-233.

⁴ „Из воспоминаний о 19 февраля 1861 г.,” *KEB* № 7 (1911): 234-235.

panahida în memoria împăratului Alexandru al II-lea, iar sâmbătă următoarea zi au avut loc principalele manifestări. Sfânta liturghie a fost oficiată de către arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului, Serafim, alături de tot soborul de preoți, după care preotul Ioan Bivol, parohul Bisericii cu hramul Înălțării din Chișinău, a ținut predica „Însemnătatea reformei de eliberare a țăranilor din șerbie”. A urmat apoi un drum al crucii de la sobor până la monumentul Împăratului-Eliberator Alexandru al II-lea, unde s-a oficiat serviciul de rugăciune de mulțumire cu proclamarea „Mulți ani trăiască” Familiei imperiale și a „Veșniciei pomeniri” pentru Împăratul Alexandru al II-lea. În paralel, la Seminarul Teologic din Chișinău, începând cu orele 11.30, a fost citită o lecție publică a preotului Iu. V. Ponomarev, care s-a referit la „importanța” istorică a abolirii șerbiei în imperiu și la situația în care se afla societatea din punct de vedere economic, social și spiritual, schițând tragismul în care se afla societatea rusă în perioada de dinainte de reforme⁵.

Astfel, avem un jubileu cu caracter laic, cu o implicare majoră a bisericii, dar fără de un impact semnificativ pentru enoriași. O parte din enoriași totuși au avut a câștiga, ne referim la un caz descris în același oficios în care se arăta cum enoriașii unei eparhii au putut confecționa și instala un clopot la biserica din localitate ce avea inscripția „50 de ani de la abolirea iobăgiei în Imperiul Rus”. Chiar dacă această inscripție avea o semnificație minoră pentru credincioși, amplasarea acesteia pe clopot, de fapt le-a permis ocolirea unei serii întregi de obstacole a sistemului birocratic din cadrul mecanismului administrativ-bisericesc a regiunii⁶.

Următorul an, 1912, este evocativ prin faptul că se marca 100 de ani de la încorporarea Basarabiei Imperiului Rus. Este important de menționat aici faptul că aniversările altor periferii imperiale s-au ținut mult mai modest atât ca mesaje ideologice, cât și ca anvergură a serbării în sine. Evident că pentru acest lucru au existat o serie de factori care nu pot fi neglijați, în primul rând, credem, fiind vorba despre faptul că în cazul Basarabiei un rol cu o pondere deosebită la jucat factorul confesional - unitatea religioasă a populația autohtone și velicorușilor. Apoi aceiași elită basarabeană s-a străduit să prezinte provincia ca exemplară din punct de vedere a loialității populației locale, care nu a acceptat ideile revoluționare și ideologia separatistă, fiind totodată predispusă la rusificare.

Totodată organizarea acestei manifestări coincidea cu doleanțele inițiatorului acestora, arhiepiscopului Serafim, care dorea să cimenteze atașamentul populației Basarabiei față de autocratorul rus și imperiu, dar care-și dorea și o serie de beneficii și în cont personal.

⁵ *KEB* № 9 (1911): 369-371.

⁶ Cf. *KEB* din 1911.

Nu știm cât de sincer putea fi acest arhiereu dar la începutul activității sale la Chișinău, acesta raporta Sfântului Sinod că: „Acele acușări împotriva preoțimii, care mi-au fost comunicate în momentul numirii mele la catedra din Chișinău nu pot să le recunosc ca substanțiale și adevărate... În Moldova (Basarabia) o astfel de mișcare este chiar de neconceput din același motiv că din toate guberniile Imperiului Rus, Basarabia singură nu a cedat în fața atacului revoluționar al evreilor.

Poporul moldovenesc este puțin dezvoltat, dar extrem de binevoitor, credincios, devotat Rusiei, iubindu-și țarul său... Acest lucru are o deosebită influență și asupra pastorilor, care sunt în cea mai mare parte ortodocși convinși, și prin urmare monarhiști, ce iubesc Rusia și stau în fruntea poporului rus”⁷.

Pornind de la cele afirmate, arhiepiscopul în discursurile sale nu o dată arăta și scopul manifestărilor jubiliare ce urmau să se desfășoare subliniind semnificația deosebită a ceremoniilor organizate ca mijloc important de „rusificare” a moldovenilor. Conform opiniei sale, adevărul despre fapta poporului rus și a „Liderilor supremi” ai săi ar trebui fixată în memoria moldovenilor și transmisă din generație în generație, „învățându-i pe moldoveni nu numai să vorbească și să se roage în limba rusă, dar și să gândească, să simtă și să acționeze rusește”⁸.

Amplificarea manifestărilor dorite a fi organizate creștea și datorită faptului că episcopul Chișinăului și Hotinului se vedea un demn continuator al strămoșului său, amiralul P. Ciceagov. De aici apare și întrebarea firească dacă Serafim a fost numit întâmplător sau nu cu puțin timp înainte de către Sfântul Sinod drept cap al Bisericii Ortodoxe în Basarabia. Cu un răspuns pozitiv sau negativ, dar arhiepiscopul, în telegrama de mulțumire Împăratului Nicolai al II-lea, făcea comparația între Alexandru I și amiralul P.V. Ciciagov strămoșul său, participant la primele măsuri de organizare a Basarabiei, și Serafim care servea acum poporul ortodox a acestui spațiu și actualul împărat⁹.

Paralel sau în cadrul pregătirilor pentru manifestările din 1912, s-a inițiat și repararea Bisericii Catedrale, apelul pentru acest lucru fiind făcut și publicat de episcopul Serafim în principala publicație oficială a eparhiei la 15 septembrie 1911. Argumentul folosit de către capul eparhiei a fost în stilul său, arătându-se că: „Principalul monument al acestei eliberări și a începutului vieții de sine stătătoare a poporului moldovenesc, începutul liberii dezvoltări, a oricărui succes și a renașterii religioase servește în Basarabia Biserica Catedrală din Chișinău, care în același timp este un monument al Dragostei țarului, Împăratului Nicolae I, față de poporul

⁷ „Правда для сведения бессарабского духовенства и истории епархии,” *КЕВ* № 34-35 (1912): 996.

⁸ Олег Гром, „Дебаты о «молдавском сепаратизме»...”, 96.

⁹ *К столетнему юбилею присоединения Бессарабии к России 1812 – 1912* (Кишинев: Епархиальная Типография Харалампиевская, 1912): 3.

moldovenesc afiliat (присоединенному). Acest Sobor a fost construit prin cheltuielile indicate de Împăratul Nicolae Pavlovici în 1836 și dăruit de El țării, eliberate cu sângele rus - de robie, înjosire, fărădelegi și jugul greu”¹⁰.

Prin hotărârea trecută în registrul Congresului general al deputaților din partea preoțimii și starostilor din eparhia Chișinăului din 13 octombrie se hotăra ca în cinstea centenarului aderării Basarabiei la Imperiul Rus din donațiile preoțimii pentru Biserica catedrală să fie procurate un chivot, evanghelie, cruce, potir și a unui semisfeșnic, în sumă de 3 500 de ruble¹¹.

Acest fapt ne face să credem, poate subiectiv, că o parte din activitățile eparhiei, care cereau și anumite eforturi financiare, acum puteau fi camuflate sub necesitatea a acestui centenar.

Ceea ce ne interesează este însă ideea desfășurării și viziunea manifestărilor centenarului, acțiuni ce urmau a fi întreprinse, locul Bisericii Ortodoxe în cadrul acestora și nu în ultimul rând grupul țintă spre care era orientat acest jubileu.

Răspunsul la aceste întrebări, poate fi dejucat din programul de desfășurare a festivității, întocmit de însuși episcopul Serafim Ciciagov, lucra care de la sine deja clarifică multe lucruri.

Primul regulament – referință privind sărbătorirea centenarului intrării Basarabiei în componența Imperiului Rus a fost semnat de către episcopul Chișinăului și Hotinului la 7 februarie 1912 și a fost publicat în Buletinul eparhiei Chișinăului nr. 12-13 a aceluiași an¹². Acesta a fost însă anulat și înlocuit printr-un alt regulament semnat de același Serafim, și publicat în următorul număr al Buletinului. Spre deosebire de prima variantă în acesta se specifica în primul rând în denumire, că manifestările vor avea loc în Chișinău și în toată gubernia. Apoi la acțiunile programate se adăuga și data de 17 mai, când urma să se inaugureze monumentul Împăratului Alexandru I, compartimentul lipsă în varianta I.

Și tot în această redacție mai apărea și activitatea ce urma să o desfășoare Frăția Nașterii Domnului care urma către „16 mai să publice Foaia Jubiliară în limba rusă și moldovenească într-un tiraj de 100 000 de mii exemplare ce urma să fie difuzată în popor.

¹⁰ „Архипасторское возвание,” *КЕВ* № 40 (1911): 337.

¹¹ „От Кишиневской Духовной Консistorии,” *КЕВ* №48-49 (1911): 390. Ceea ce este necesar de arătat, este faptul că donații pentru reparația și înnoirea Bisericii catedrale a continuat și pe tot parcursul anului 1912 și 1913 (Cf. *КЕВ* 1911, 1912, 1913).

¹² „Положение относительно устройства церковных празднеств, по случаю столетия присоединения Бессарабии к России, 16 мая 1912 г., выработанные по поручению Его Преосвященства Преосвященнейшего Серафима, Епископа Кишиневского и Хотинского, комиссией в составе Преосвященного Гавриила, Епископа Аккерманского, протоиерея Николая Лашкова, Действительного Статского Советника Иосифа Пархомовича и Протоиерея Василия Гумы,” *КЕВ* № 12-13 (1912):102-106.

Regulamentul se sfârșea prin propunerea ca către 15 mai toți egumenii mănăstirilor din Basarabia să se prezinte la Chișinău pentru participare la diferite servicii religioase și drumuri ale crucii, iar în restul orașelor și satelor din Basarabia cuvenindu-se să se officieze servicii divine solemne și rugăciuni, iar în școli să se organizeze *Lecturi jubiliare* pentru popor și copii despre care Consistoriul și Comitetul școlar vor emite dispozițiile sale. În orașe urmau să se organizeze mersuri ale crucii prin piețe pentru a cuprinde cât mai multă populație ce urma să i-a parte la rugăciuni. Unde erau prezente unități militare, se insista asupra unor înțelegeri cu comandamentul în vederea încadrării și acestora¹³.

Pentru evlavioasa populație locală ziua urma să se transforme într-o ocazie de rugăciune națională de mulțumire către Dumnezeu iar prin lecturi, discuții bisericești și împărțirea de foi volante urma să se fixeze în memoria populației locale datele istorice privind jertfele poporului și statului rus aduse pentru eliberarea moldovenilor de sub jugul turc¹⁴. Din acestea observăm clar că Biserica, într-adevăr juca rolul de primă vioară, în cadrul unui eveniment care după noi era unul net laic, desprinzându-se totodată faptul că în prim plan se posta elementul rus, autohtonilor revenindu-le doar rolul de mulțumitori pentru ceea ce au realizat primii.

Totodată pentru a da o dimensiune de participare a întregii gubernii și nu numai a Chișinăului, episcopul Serafim prin telegrama din 17 aprilie permitea, în legătură cu împlinirea la 16 mai a anului 1912 a o sută de ani de la încorporarea Basarabiei Rusiei, organizarea de drumuri ale crucii spre locurile bătăliilor, la monumentele și mormintele frățești, acestea fiind coordonate cu autoritățile locale și militare, avizul fiind anunțat blagocinilor din Bender, Akkerman, Ismail și Hotin¹⁵.

Potențarea mesajului propagandistic ce trebuia adus, și aici ne referim la partea știutoare de carte a Basarabiei, s-a efectuat prin editarea unor lucrări predestinate nemijlocit acestor manifestări. În acest sens în primul rând este vorba de lucrarea protoiereului N. Lașcov *Столетие присоединения Бессарабии к России : 1812-1912 г.г.*¹⁶ tradusă și în limba română (moldovenească), *О сутэ де ани де ла тречеря Басарабией кэтрэ Россия 1812-1912*¹⁷ care au fost tipărite în luna martie 1912. În luna aprilie același an, același autor va edita încă o lucrare *Бессарабия к столетию присоединения к России. 1812-1912 г.г. : Географический и*

¹³ „Порядок церковного празднования в г. Кишиневе и во всей губернии 100-летия юбилея присоединения Бессарабии к России,” *КЕВ* № 14 (1912): 111-115.

¹⁴ *Ibid.*, 111.

¹⁵ „К столетнему юбилею Бессарабии,” *КЕВ* № 16 (1912):128-129.

¹⁶ Николай Лашков, протоиерей, *Столетие присоединения Бессарабии к России: 1812-1912 г.г.* (Кишинев: Тип. Бессарабского Губернского Правления, 1912).

¹⁷ Николае Лашку, протоиереу, *О сутэ де ани де ла тречеря Басарабией кэтрэ Россия 1812-1912*, [а тэlm. ынвэцэторюл де лб. молд. Гр. Д. КонстантINESКУ] (Кишинев, Тип. Бессарабского Губернского Правления, 1912).

*историко-статистический обзор состояния края (С 2 портретами, географической картой и диаграммами)*¹⁸.

În afară de lucrările lui N. Lașcov, au mai apărut pe aceiași direcție tematică și lucrarea lui Ia. N. Crupenschi *Краткий очерк о Бессарабском дворянстве 1812-1912 к 100-летию юбилею Бессарабии*¹⁹, dar și lucrarea apărută la Bălți în două ediții în același an a lui L.V. Golovco *Краткая история Бессарабии к 100 - летнему юбилею присоединения Бессарабии к России : 16 мая 1812-1912 г.г.*²⁰, lucrare devenită „celebră” prin lansarea teoriei conform căreia denumirea de Basarabia provenea de la conducătorul Basarab al unui trib al besilor, popor de origine slavă de unde provine și populația autohtonă a Basarabiei.

Dacă vom analiza programul acestor manifestări, fără mare dificultate vom reține, că atât însuși începutul serbărilor, cât și începutul fiecărei zile de sărbătoare debutează cu serviciile divine, liturghiile sau alte manifestări religioase din instituțiile de cult²¹. Episcopul Serafim, sporește ponderea elementului religios și prin suprapunerea încă a unui substrat, de această dată autohton, și anume procesiunea de transferare a Icoanei Făcătoarei de minuni de la Chișinău la Mănăstirea Hârbovăț nu la 17 aprilie, după cum era tradiția, ci la 17 mai după sărbătorirea jubileului centenarului, „pentru ca populația să-și facă rugăciunile de mulțumire înaintea chipului sfânt”, și totodată ca să fie purtată în timpul procesiunii în timpul sărbătorii la 16 mai²².

Faptul predominării constituentului religios al festivității credem că este demonstrat și prin plasarea în centrul activităților nu altceva decât acel *Drumul al crucii* organizat la date de 16 mai, în ziua încheierii Păcii de la București. Chiar dacă important, sfințirea locului pentru viitorul monument al împăratului Alexandru I, și așezarea primei pietre, după cum este știut va avea loc pe 17 mai. Mai mult, un argument în plus a faptului că accentul principal se punea pe organizarea *Drumului Crucii* și nu inaugurarea monumentului în cinstea autocratorului, este lipsa acestei activități în prima variantă a sărbătoririi centenarului emisă de către Serafim

¹⁸ Николай Лашков, протоиерей, *Бессарабия к столетию присоединения к России. 1812-1912 г.г.: Географический и историко-статистический обзор состояния края (С 2 портретами, географической картой и диаграммами)* (Кишинев, Тип. Бессарабского Губернского Правления, 1912).

¹⁹ Я.Н. Крупенский, *Краткий очерк о Бессарабском дворянстве 1812-1912. К столетнему юбилею Бессарабии* (Санкт-Петербург: Товарищество Р. Галике и А. Вильборк, 1912).

²⁰ Гоповко Л. В., *Краткая история Бессарабии к 100 - летнему юбилею присоединения Бессарабии к России : 16 мая 1812-1912 г.г.* 2-е изд., доп. , Бельцы, Тип. Ш. Б. Мильгрома, 1912.

²¹ Сф. „Порядок церковного празднования в г. Кишиневе и во всей губернии 100-летия юбилея присоединения Бессарабии к России,” *КЕВ* № 14 (1912).

²² *Ibid.*, 112.

Ciciagov. Trebuie să recunoaștem că episcopului Chișinăului și Hotinului i-a reușit organizarea celui mai reprezentativ și numeros *Drum al Crucii* cunoscut din toată istoria Basarabiei sub stăpânirea țaristă.

Evident că o serie de manifestări au avut loc și în alte centre urbane, dar importantă este și reacția mediului rural. În afară de cei 400 de reprezentanți ai mediului rural invitați în capitală, activizarea păturii sătești a fost destul de nesemnificativă. Pentru anii 1912 -1913, principalul organ de presă a eparhiei – *Buletinul eparhial al Chișinăului*, semnalează doar un eveniment pregătit și desfășurat în mediul rural legat de sărbătorirea centenarului alipirii Basarabiei la Imperiul Rus. Și ne referim la deschiderea în satul Stăvțeni, județul Hotin, unde a fost înălțată o cruce în memoria bătăliei avute loc aici în anul 1739. Crucea a fost instalată pe locul unde conform spuselor localnicilor au fost înmormântați ostașii ruși. După ce a fost efectuată în biserică Sfânta liturghie la data de 17 mai, a fost organizat un Drum al crucii, de la locașul de cult spre locul instalării crucifixului. De asemenea din satele vecine au fost organizate Drumuri ale crucii, spre locul de pomenire. În afară de săteni, la manifestare au participat preoții plasei unu al uezdului Hotin, ispravnicul de uezd, blagocinul și ajutorul său, unitatea militară de grăniceri de la Noua Suliță în frunte cu comandantul său, precum și reprezentanți ai organelor civile și administrative din uezd²³.

Dacă este să luăm în considerație și faptul că numărul scrisorilor și telegramelor de felicitare în legătură cu jubileul centenarului pe numele lui Serafim Ciceagov din partea diferitor parohii din Basarabia nu a depășit numărul de 50, atunci credem că putem considera că cota parte de participare a populației rurale în festivitatea organizată de capul Bisericii Ortodoxe din eparhie a fost destul de redusă.

Cât privește încărcătura ideologică a acestor manifestări, acestea credem că poate fi dedusă din actele, corespondență dar cu precădere din cuvântările organizatorilor, și în acest sens ne referim în primul rând la conducerea Bisericii Ortodoxe.

În linii generale se profilează trei direcții a discursului orientat spre toată populația Basarabiei. În primul rând se face apel la situația deplorabilă a regiunii sub jugul turco-otoman, cu un impact nefast îndeosebi asupra vieții religioase.

Cea de-a doua temă a mesajului ideologic era orientat să convingă populația basarabeană privind existența istorică de veacuri a legăturilor cu Rusia, precum și doleanța îndelungată a acestei populații către vecinul său să fie luată sub protectoratul și ocrotirea Imperiului Rus.

²³ „Ставченское юбилейное торжество,” *КЕВ* № 24-25 (1912): 806-809.

În cele din urmă discursurile erau orientate spre a demonstra momentul net pozitiv a încorporării Basarabiei Imperiului Rus. „Începând din anul 1812 în istoria Basarabiei repede se schimbă tablourile de pustiiri, devastări, incendii, lupte și ocârmuiri brutale cu tablouri a păcii, muncii, fericirii și prosperității...

Poporul moldovenesc, care tot timpul a căutat protecție, ajutor și prietenie la Rusia și supușenie Împăraților ruși a demonstrat timp de o sută de ani devotamentul său neclintit, demonstrând că inima sa este de nedespărțit de cea rusă și ea se bate cu ea în unison pentru o viață comună. Dragostea lui față de Țari totdeauna sufla sincer și statornic”²⁴.

În acest caz nu putem să nu fim de acord cu cercetătorul Oleg Grom care conchide că în viziunea Preasfințitului Serafim populația din Basarabia era văzută concomitent ca fiind „contopită” deja cu poporul rus și totodată și ca obiect de formare a unei identități corespunzătoare.

Interesant este și faptul că în același an 1912, atât în imperiu, cât și în Basarabia se sărbătorea și jubileul de 100 de ani a victoriei asupra armatelor lui Napoleon. Nu putem spune că anunțarea acestor festivități ar fi fost ceva nou pentru populația autohtonă deoarece, încă în 1816, deci la patru ani după eveniment, se tipărea un *Te-deum de Nașterea lui Iisus Hristos* ce cuprindea „Urmarea cântării de rugăciune cei de mulțămire către D(o)mnul D(u)mnezeu care să cântă/ în zioa Nașterii Mântuitorului nostru Ii(su)s /H(risto)s, și a pomenirii izbăvirii bisericii și / a împărăției Rossiei de năpădirea galilor/ și cu dâșșii de doaozeci de neamuri”²⁵.

Nu poate fi negată importanța victoriilor armatelor ruse asupra lui Napoleon, care pentru spațiul imperial rus, pe bună dreptate a fost denumit *Războiul pentru apărarea Patriei*, cunoscut și ca *Războiul pentru apărarea Patriei din anul 1812*. Doar că populația Basarabiei, recent anexată Imperiului Rus, nu a participat și nu s-a implicat în acțiunile armatelor ruse din acest conflict militar. Deci, respectiva, acum se celebra și în spațiul pruto-nistean doar ca o acțiune integratoare, și din nou cu un accent de sorginte religioasă.

Scenariul după care s-au petrecut manifestările în linii mari îl repetau pe cel precedent doar cu o singură deosebire. Ne referim la faptul că Sfânta Liturghie a fost oficiată în piața soborului, iar drumul crucii a fost înlocuit cu sfințirea drapelului unităților militare cantonate în Basarabia, cărora li s-a înmănat și câte o copie a Icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului de la mănăstirea Gârbovăț, copie ce

²⁴ „Вступительное слово председательствующего на юбилейном торжественном собрании Архиепископа Кишиневского Серафима 15 мая 1912 г.,” în «Къ столетнему юбилею присоединения Бессарабии къ России 1812-1912» (Кишиневъ: Епархиальная Типография Харалампиевская, 1912), 13-14.

²⁵ Igor Cereteu, *Valori cărturești din biblioteca mănăstirii Noul Neamț (tipărituri din secolele XVI-XX)* (Chișinău: Lexon Prim, 2021), 89.

a fost donată de către delegația ce a vizitat Sankt Petersburgul și Împăratului la 15 iunie 1912.

Pentru a face legătura dintre eveniment și darul făcut – Chipul Maicii Domnului de pe icoană, arhiepiscopul Serafim în cuvântarea sa arăta că acest chip a însuflețit pe mulți ostași și conducători ai armatelor ortodoxe ruse²⁶.

Evident că toate aceste manifestări au fost complimentate cu lecții publice ce au cuprins o tematică precum: Războiul pentru apărarea Patriei și caracteristica țarului Alexandru I și Napoleon; Bătălia istorică de la Borodino din 26 august 1812; Poezia lui Lermontov Borodino – *declamări*; Marele aport al războiului popular de partizani în înfrângerea lui Napoleon; Eroii din 1812 – ofițeri și ostași ș.a.²⁷

Lucrări speciale ale autorilor autohtoni cu referire la bătălia de la Borodino, nu au fost editate, lucru care este și firesc, în schimb acest segment a fost completat cu lucrări ce au fost aduse din interiorul imperiului, cum ar fi de exemplu cea a lui Vsevolod Rostislavovici Apuhtin cu titlul *Forța militară populară a miliției nobiliare în Războiul pentru apărarea Patriei*²⁸.

Nu a fost trecut cu vederea nici colegiul eparhial de fete din Chișinău, la care de asemenea a fost citită o lecție publică cu referire la jubileul de 100 de ani de la bătălia de la Borodino²⁹.

Nu putem trece cu vederea și peste un alt fapt legat de acest jubileu și care nu s-a petrecut fără de implicarea Bisericii Ortodoxe, care deținea cărțile mitricale.

Împăratul Nicolae al II-lea, dorind să accentueze importanța sărbătorii, a ordonat să fie găsiți în imensul imperiu participanți care mai erau în viață ce au participat la bătălia de la Borodino. Așa a început un concurs – competiție între conducătorii de gubernii. Interesant că a fost găsit un singur participant și anume sergentul major Akim Vintoniuc, locuitor al orașului Chișinău, ce a luptat împotriva lui Napoleon în rândurile Regimentului 53 de Infanterie Volyn³⁰. Pe lângă acest unic participant, au mai fost identificați încă opt martori oculari ai evenimentelor din 1812. Acestor veterani li s-a stabilit o pensie pe viață de 25 de ruble lunar, cea a lui Akim Vintoniuc fiind de 50 de ruble³¹.

²⁶ *KEB* 36 (1912): 1038-1039.

²⁷ *Ibid.*, 1039.

²⁸ *KEB* 16 (1912): 131.

²⁹ „Речь сказанная в церкви Кишиневского епархиального женского училища пред панихидой в день 100-летнего воспоминания об освобождении в 1812 году от нашествия галлов,” *KEB* 44 (1912): 1266-1269.

³⁰ „Праздник на краю пропасти: как отмечали 100-летие Бородинской битвы,” *Вокруг света* № 9 (2012), сентябрь, <https://www.vokrugsveta.ru/vs/article/7842/>.

³¹ *Русское слово*, 12 (1912) сентябрь.; Владимир Лапин, „Великий юбилей «Великой годовины»,” *«Звезда»* 7 (2012), <https://magazines.gorky.media/zvezda/2012/7/velikij-yubilej-velikoj-godiny.html>.

Astfel, volens-nolens, Gubernia Basarabia, la 1912, avea printre cetățenii săi, pe cel mai cunoscut personaj ce a participat la aniversarea de 100 de ani de la Bătălia de la Borodino.

Evenimentele și jubileele din următorul an a fost legate de serbarea a 300 de ani de la întronarea familiei Romanovilor.

Referindu-ne la acest jubileu, nu putem să nu menționăm faptul că acesta a fost fixat ca fiind cel mai grandios și fastuos dintre sărbătorile organizate la începutul secolului XX în Imperiul Rus și ultimul de asemenea grandoare a Imperiului Rus. Ceremonii de felul respectiv îi erau cunoscute populației imperiului, însă specificul acestuia consta în faptul că în centrul festivității era plasată dinastia imperială³².

La acel moment împăratul se afla în fața unei dihotomii morale: el era presat pe de o parte să facă concesii în ceea ce ținea de prerogativa sa de dominant în deținerea puterii, iar pe de alta nu accepta intervenții externe în sfera relațiilor personale cu Divinitatea. În final, s-a pronunțat pentru păstrarea titlului de autocrator (самодержец)³³.

Jubileul din 1913 urma să-l reconvingă odată în plus pe Nicolae al II-lea că în mitologia națională acesta deținea un loc aparte - cel de a fi un urmaș al țarului Mihail, cu misiunea sa specială și victorioasă de restaurarea a autocrației personale, de restabilire a monarhiei absolute după o perioadă îndelungată de anarhie și prăbușire³⁴.

Misiunea țarului și mesajul ideologic se referea nu numai la națiunea rusă ci la tot conglomeratul imperiului, astfel încât una din publicațiile timpului menționa „Și datorită poporului 300 de ani mergând în unitate cu urmașii fiului călugăriței Marfa, unul după altul cădeau lanțurile insuportabile a robiei de pe popoarele ortodoxe asupra... Malorușii, belorușii, georgienii, valahii, moldovenii, sârbii și grecii unul câte unul au început să râsufle cu pieptul plin, și-au scuturat aceste lanțuri ruginite, ce rușinos sunau pe pieptul, la mâinile și picioarele lor”³⁵. Ca o

³² Рыжова Анастасия Петровна, „Образование и деятельность «Комитета для устройства празднования трехсотлетия царствующего дома Романовых – Выбор идеологического содержания юбилея династии,» în *«Прошлое»: теория и практика (де)конструирования в научном и политическом дискурсах* (Казань, Казанский инновационный университет имени В.Г. Тимирязова), 141.

³³ Карнишин В.Ю., „300-летие дома Романовых: за фасадом официального празднования,» *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки* № 25 (2013): 6.

³⁴ Ричард С. Ортман, *Сценарии власти. Мифы и церемонии русской монархии*, Том II, (Москва, ОГИ, 2004), 711.

³⁵ Рыжова Анастасия Петровна, „Образование и деятельность...”, 141.

consecință deci, jubileul urma să demonstreze temelia de nezdruccinat a puterii existente, unitatea poporului și a țarului.

Pentru organizarea manifestărilor la 16 mai 1910, din inițiativa Președintelui Consiliului de Miniștri A.P. Stolâpin, este constituit Comitetul pentru organizarea sărbătoririi a 300 de ani a familiei Romanovilor³⁶.

Nu ne vom opri amănunțit asupra descrierilor activităților acestui comitet, vom specifica doar, că în fiecare gubernie a Rusiei, acesta și-a avut mecanismele sale de coordonare, inclusive în Basarabia, ca argument în acest sens servind dosarul din fondului numitului comitet din cadrul Arhivele Istorice a Statului din Rusia (РГИА) care are titlul de *Materiale privind procedura de sărbătorire și modalități de comemorare a împlinirii a 300 de ani de la domnia Casei Romanovilor în provincia Basarabia, culese în conformitate cu cerințele circularei Comitetului pentru organizarea sărbătoririi a 300 de ani de la domnie. al Casei Romanov din 17 aprilie 1913*³⁷.

Ceea ce ne interesează este atitudinea și rolul pe care comitetul îl vedea în Instituția bisericii, în viitoarele manifestări. Este interesant că pe de o parte după ideea Comitetului festivitatea generală pe întinsul întregului imperiului urma să fie constituite din sărbătoriri bisericești. Ea trebuia să organizeze procesiuni religioase, predici, slujbe de rugăciune, drumuri ale crucii, prelegeri etc. în tot imperiu.

Această abordare, potrivit organizatorilor, trebuia să trezească sentimente patriotice. Pentru a da puterii o imagine mai legitimă, se propaga ideea conform căreia monarhul era ales de popor și uns de către Dumnezeu.

Când însă se discuta data de care era necesar de legat începutul jubileului, care a fost stabilită în cele din urmă la 21 februarie, Comitetul a îndepărtat argumentul în favoarea zilei când Mihail Fiodorovici a fost uns ca țar, arătând că puterea autocratică din Rusia nu sa bazat niciodată pe un temei juridic-contractual. De asemenea, nu a avut niciodată origini ecleziastice „ca în unele țări occidentale, unde regii depindeau adesea de tronul papal”³⁸.

Totuși Biserica a devenit unul din instrumentele principale a acestui jubileu, care cu greu se încadra în tradiția și istoria spațiului pruto-nistean. Acest lucru poate fi ușor verificat, dacă parcurgem paginile organului oficial al Bisericii Ortodoxe din Basarabia – *Buletinul Eparhiei Chișinăului*, în care vom identifica acele servicii religioase jubiliare, drumuri ale crucii, prelegeri tematice și bineînțelese telegrame de

³⁶ Pentru o descriere mai amplă a componenței și altor activități a acestui comitet a se vedea: С. А. Лиманова, „Материалы комитета для устройства празднования 300-Летия дома романовых в РГИА,” *Археологический ежегодник* №1 (2019): 259-272.

³⁷ Vezi: <https://www.prlib.ru/item/889524?mode=full> .

³⁸ Рыжова Анастасия Петровна, „Образование и деятельность...”, 144.

susținere din partea întregului popor, dar semnate de arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului³⁹.

Ca exemplificare a amplitudinii și conținutului manifestărilor ne vom referi la orașul Ackerman, evenimentele din capitală fiind descrise în cronicile eparhiale care pot fi găsite în periodicul amintit mai sus.

Presa locală din Ackerman consemna că manifestările jubiliare în cinstea a 300 de ani a familiei Romanov, au dat posibilitatea din plin de a mobiliza copiii pentru retrăiri patriotice de lungă durată. Pentru susținerea acestor sentimente, probabil, au fost instituite de către Duma orășenească câte două burse la gimnaziul de băieți și fete una în cinstea a o sută de ani de la încorporarea Basarabiei Imperiului Rus și una în cinstea împlinirii a 300 de ani de la urcarea pe tron a familiei Romanov.

În același timp școala parohială de un an din Ackerman a fost numită „în memoria a 300 de ani a Casei Imperiale Romanov”, fiind de asemenea redenumită și o stradă din oraș primind denumirea de Alexandru cel Binecuvântat⁴⁰.

Pe lângă dispunerea și efectuarea sfintelor liturghii în cinstea jubileului în toate bisericile din oraș, inclusiv în cea cu hramul Sfântului Gheorghe a bulgarilor, Duma orășenească a luat hotărârea de a inaugura și monumentul țarului Alexandru cel Binecuvântat. Acesta urma să fie gândit în conformitate cu măreția momentului. Din aceste considerente Adunarea ținută de Zemstvă în acest scop a adăugat 1500 de ruble pe lângă cele 500 donate de către Dumă. Totuși colectarea de bani era destul de anevoioasă și către începutul Marelui Război, erau colectate doar 2167 de ruble, iar evoluția ulterioară a evenimentelor nu a mai făcut posibilă ducerea la capăt a proiectului⁴¹.

În concluzie, Biserica ortodoxă din Basarabia, către începutul secolului al XX-lea, pe lângă funcția sa principală – moral-spirituală, și altele adăugătoare cu care a fost însărcinată de către administrația țaristă, pe parcursul secolului al XIX-lea, la începutul secolului al XX-lea mai primește una. Evoluția evenimentelor arată că această instituție devine un catalizator important nu numai pe segmentul religios, dar și pe plan laic, fiind împinsă spre asemenea situații fie de autoritățile centrale, fie de către capii eparhiei proprii zise, în cazul nostru cea a Chișinăului și Hotinului.

În situația Basarabiei, implicarea Bisericii Ortodoxe era necesară cu atât mai mult cu cât marea majoritate a programului „jubileoman” al Imperiului Rus, nu avea nici cea mai mică tangență cu tradiția și istoria acestui teritoriu. Și în acest caz,

³⁹ Cf. *KEB* din 1913.

⁴⁰ *300-летие Дома Романовых в Аккермане*, <https://old-akkerman.livejournal.com/11478.html>

⁴¹ *Ibid.*

evident se apela la liantul unic rămas – cel al religiei și credinței comune – Ortodoxia.

BIBLIOGRAFIE

- „Архипасторское возвание.” *КЕВ* № 40 (1911).
- „Вступительное слово председателствующего на юбилейном торжественном собрании Архиепископа Кишиневского Серафима 15 мая 1912 г..” În «Къ столетнему юбилею присоединения Бессарабии къ России 1812-1912». Кишиневъ: Епархиальная Типография Харалампиевская, 1912.
- „Из воспоминаний о 19 февраля 1861 г.” *КЕВ* № 7 (1911).
- „К столетнему юбилею Бессарабии.” *КЕВ* № 16 (1912).
- „От Кишиневской Духовной Консистории.” *КЕВ* №48-49 (1911).
- „Положение относительно устройства церковных празднеств, по случаю столетия присоединения Бессарабии к России, 16 мая 1912 г., выработанные по поручению Его Преосвященства Преосвященнейшаго Серафима, Епископа Кишиневского и Хотинского, комиссиею в составе Преосвященнаго Гавриила, Епископа Аккерманского, протоиерея Николая Лашкова, Действительнаго Статскаго Святника Иосифа Пархомовича и Протоиерея Василия Гумы.” *КЕВ* № 12-13 (1912).
- „Порядок церковнаго празднования в г. Кишиневе и во всей губернии 100-летия юбилея присоединения Бессарабии к России.” *КЕВ* № 14 (1912).
- „Порядок церковнаго празднования в г. Кишиневе и во всей губернии 100-летия юбилея присоединения Бессарабии к России.” *КЕВ* № 14 (1912).
- „Правда для сведения бессарабского духовенства и истории епархии.” *КЕВ* № 34-35 (1912).
- „Праздник на краю пропасти: как отмечали 100-летие Бородинской битвы.” *Вокруг света* № 9 (2012), сентябрь, <https://www.vokrugsveta.ru/vs/article/7842/>.
- „Речь сказанная в церкви Кишиневского епархиального женского училища пред панихидой в день 100-летнего воспоминания об освобождении в 1812 году от нашествия галлов.” *КЕВ* 44 (1912).
- „Ставченское юбилейное торжество.” *КЕВ* № 24-25 (1912).
- Cereteu, Igor. *Valori cărturărești din biblioteca mănăstirii Noul Neamț (tipărituri din secolele XVI-XX)*. Chișinău: Lexon Prim, 2021.

- Гоповко, Л. В. *Краткая история Бессарабии к 100 - летнему юбилею присоединения Бессарабии к России : 16 мая 1812-1912 г.г.* 2-е изд., доп. Бельцы, Тип. Ш. Б. Мильгрома, 1912.
- Гром, Олег, „Дебаты о «молдавском сепаратизме» в период между Первой русской революцией и столетним юбилеем присоединения Бессарабии к России (1907–1912 гг.).” *Славянский Альманах* № 3-4 (2015).
- *К столетнему юбилею присоединения Бессарабии к России 1812 – 1912.* Кишинев: Епархиальная Типография Харалампиевская, 1912.
- Карнишин, В.Ю. „300-летие дома Романовых: за фасадом официального празднования.” *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки* № 25 (2013): 6.
- Крупенский, Я.Н. *Краткий очерк о Бессарабском дворянстве 1812-1912. К столетнему юбилею Бессарабии.* Санкт-Петербург: Товарищество Р. Галике и А. Вильборк, 1912.
- Лапин, Владимир. „Великий юбилей «Великой годовины».” *«Звезда»* 7 (2012), <https://magazines.gorky.media/zvezda/2012/7/velikij-yubilej-velikoj-godiny.html> .
- Лашков, Николай. *Бессарабия к столетию присоединения к России. 1812-1912 г.г.: Географический и историко-статистический обзор состояния края* (С 2 портретами, географической картой и диаграммами). Кишинев, Тип. Бессарабского Губернского Правления, 1912..
- Лашку, Николае. *О сутэ де ани де ла тречеря Басарабией кэтрэ Россия 1812-1912*, [а тэ.лм. ынвэцэторюл де лб. молд. Гр. Д. Константинеску]. Кишинев, Тип. Бессарабского Губернского Правления, 1912.
- Лиманова, С. А. „Материалы комитета для устройства празднования 300-Летия дома романовых в РГИА.” *Археографический ежегодник* №1 (2019).
- Николай Лашков, протоиерей, *Столетие присоединения Бессарабии к России: 1812-1912 г.г.* (Кишинев: Тип. Бессарабского Губернского Правления, 1912).
- Ортман, Ричард С. *Сценарии власти. Мифы и церемонии русской монархии*, Том II. Москва, ОГИ, 2004.
- Петровна, Рыжова Анастасия. „Образование и деятельность «Комитета для устройства празднования трехсотлетия царствующего дома Романовых – Выбор идеологического содержания юбилея династии.» În *«Прошлое»: теория и практика (де)конструирования в научном и политическом дискурсах.* Казань, Казанский инновационный университет имени В.Г. Тимирязова.

- Птоиерей Кл. Фоменко. „Пятидесятилетний юбилей освобождения крестьян от крепостного права и дарования им земельных наделов.” *Кишиневские Епархиальные Ведомости* № 7 (1911).